

Pokopana preteklost pod Prisojnikom

Armada turistov se večja od leta do leta. Današnje medsebojno družabno življenje je postalo človeku omladno in ga v duševnih težnjah ne zadovoljuje. Zato se zateka tja, kamor se je človek zatekal že vse čase — k naravi, ki je neizčrpna in neizpremenljiva ter vedno sama sebi dosledna. Turist najde v naravi samega sebe in v samem sebi spozna spet človeka, ki je visoko nad praznimi borbami lažne civilizacije.

A vzporedno z napredovanjem turisticke se kaže v gotovih ozirih propadanje celih krajin, ki si jih je ona izbrala za svoje udejstvovanje. Ne nazadovanje v materialnem smislu, temveč v duševnem in nravnem pogledu. Dočim so si te krajine nabrale veliko dobrin, ki jim zagotavljajo ugodnejše in manj naporno življenje, so se pri tem oddaljile od prvotne narave in krenile na nova pota, nasprotna onim, po katerih so hodili očetje. Miselnost se je pri tem izpremenila in se je navzela stremljenj, ki niso prav nič v skladu z naravo, ki ravno v gorskih krajih govori človeku lastno, pristno besedo.

Sodobni turizem je zajel v zadnjih dveh desetletjih posebno naše Triglavsko pogorje. Zanesel pa je vanje miselnost in nazore, povsem tuje planinskim prebivalcem — prednikom. Skoraj čez noč, bi rekel, se je izpreverglo življenje, skozi stoletja trdno ukoreninjeno med gorskim ljudstvom. Stare šege in navade so pokopane, ker se jih hribovci sramujejo pred gosposkimi tujci, narodne noše so se iz idilično poslikanih skrinj, shranjenih na podstrešjih, pričele umikati modernemu kroju, originalna domača govorica je osramočeno potihnila in na njeno mesto je stopil jezik, znešen iz vseh narečij, ki jih govoré turisti in letoviščarji. Slikovite hiše, zgrajene v mičnem planinskem slogu, so se pogrezale v tla s svojimi naglji in s prelestno, zgovorno romantiko. Namesto njih so vstajale visoke, vsiljive mestne stavbe, ki strmé začudeno v blesk belih gorá.

Vsa gornja Savska dolina se pod silo razmer nam danes razkazuje v tem položaju: v znamenju sodobnega tujskega prometa. Prebivalstvo mora od njega živeti; druge možnosti zaslužka so mu zelo utesnjene. Siloma se je odvrnilo od narave, da se preriye skozi gospodarsko krizo. Pristno naravo pa izkorišča, kolikor more. Obračunalo je z nekdanjim življenjem, mirnim, pokojnim, preprostim, ko so bili domačini zadovoljni sami s seboj, ker niso poznali velikih zahtev, še manj pa nevarnosti praznega razkošja, ki ga bogato razsiplje človeška civilizacija. Današnji prebivalec nima skoraj nobenega stika s preteklostjo.

Čuden in silen je bil preobrat, ki se je kaj naglo izvršil med našim planinskim prebivalstvom. Iz okornih, pa veselih živinorejcev so postali ljudje gladkega vedenja, mestnih manir, preračunljivi v poslih. Prelepe planine pod skalnatimi stenami so osamele, prekrile so se z osatom in s kamenjem; živine ni v njih, le tu pa tam se prikrade s skalovja tropa divjih koz, ki se brezskrbno pasejo kraj razvalin, koder je še pred petdesetimi leti vrvelo pravo pastirsko življenje. Sém na te planine so vse poletje uhajale misli in skrbi kmeta, ki je živel globoko v dolini. Saj je bilo tem gorskim višavam zaupano njegovo bogastvo: živina, ki ga je redila in mu donášala denarja za davke in drugo. Bil pa je gotovo srečnejši kakor njegov sin, ki se je že davno znebil živine in preuredil svoj dom v gosposko stanovališče. Srečnejši, pravim, ker so bile njegove skrbi osredotočene v eni skrbi: za živinico — njegovo vse — ki mu

je bila bolj pri sreči nego — ženica, bolj kakor on sam. Stari borovski tip je bil izklesan samo s trdimi mislimi in vse te misli so poznale samo en izvor in en predmet: živinico! V brigi za njo je kak večer pozabil celo na rožni venec in šel brez križa spat! —

Na kresni dan so se pričele njegove največje skrbi, obenem skrbi vseh prebivalcev borovške krajine. Ta dan se je zbrala kraj vasi vsa živina, goveja, ovce in koze. Priganjali so jo odbrani pastirji na prostorni pašnik pod Vitrančevimi gozdovi. Gospodarjem je bilo inako pri sreči, ko so se poslavljali od svojih ljubljencev. Se enkrat so jih pobožali in jim spregovorili zadnjo ljubeznivo besedo. Pastirji, obuti v debele volnene nogavice in v močno nažebljene cikle, oblečeni v rašasto obleko in hodnično srajco, so se razdelili med črede in jih nagnali naprej. Zazvončkljali so enakomerno težki živinski zvonci in armada se je pomikala v sotesko Pišnice, kjer je izginila za skalovjem. Gospodarji so se vračali molče proti domu; a ves dan so tavalili zamišljeni po dvorišču in hlevih; saj so izgubili izpred oči vse, kar je tvorilo vsebino njihovega življenja. Sreča je odšla od doma v visoke gore in Bog ve, če se povrne zdrava, kakor je odšla.

Zvončkljajoča armada, zaganjana od pastirjev, je dospela tik pod začrnele, previsne obronke Prisojnikove Prednje Glave in se je ustavila na sočni planini v Malem Tamarju. Tu so jih čez dva dni dohiteli gospodarji in dekleta; prignali so h glavni tropi prašiče. Vsak kmet je svojemu tropu dodelil toliko prašičev, da je bilo razmerje med njimi in ovčami pravilno. Ovce so bile na ušesih zaznamovane z izžganimi znamenji in so tvorile zase posebne trope, imenovane po hišah; na primer: Rogarjev trop, Blaželjev trop, Dolenčev trop. Ko so prišli gospodarji k Malemu Tamarju, se je pričelo merjenje mleka po tropovih ali posameznih kozah (koze so dali večinoma le kočarji). Merili so mleko šele dva dni po prihodu v planino, ker bi bila drugače molža odvisna samo od tega, da li je dobila živina doma zadnje dni dobro ali slabo krmo, a na planini je imela vsa živina eno in isto pašo in je tedaj dajala enako količino mleka, ki se tudi v kakovosti ni nič razločevalo med seboj. Pri merjenju so se posluževali posebne lesene posode, ki je imela zareze, podobne rimskim številkam. Dan, ko so merili mleko, so imenovali »merni dan«.

Čez dva dni se je dvignila vsa čreda in je zapustila Mali Tamar. Pastirji so jo gnali skozi Prisojnikovo kotlino in čez Vršič na soško stran, kjer so imeli Kranjskogorci svoje lepo urejene planine. Največja planina je ležala tik za najvišjim Prisojnikovim vrhom. Imela je prostorno bajto, kjer se je nastanil sirar, tako imenovani spravnik. Na Prisojnikovi planini je ostala živina kake tri tedne. Razkrojljena je bila po obrežnih pašnikih, kjer so jo pasli pastirji in jo molzli zjutraj in zvečer. V koči pa je gospodaril spravnik in siril s svojim pomagačem. To delo je bilo težko in naporno in je trajalo včasih do trde polnoči. Planšaric, ki jih toliko in tako lepo opevajo pesmi, ni bilo na tej planini, vsaj v preteklem stoletju ne. Pastirji so si kuhali sami, kakor so znali; kaj posebnega seveda niso imeli na izbiro.

Življenje jim je potekalo v idiličnem miru in neprestanem delu. Bili so navezani drug na drugega in niso pogrešali sveta; znali so si poiskati razvedrila v naravi sami. Za izpremembo v enoličnem življenju so jim skrbeli pogosti obiski iz doline. Prihajali so gospodarji, da pogledajo, kako prospeva njihova živinica; prihajale so ženske s polnimi jerbasi živil, odnašale so pa v dolino skuto ali sir. Spravnik in njegovi pastirji so bili vedno dobro poučeni o vsem, kar se je dogajalo v dolini; saj ni bilo skoraj dne, da se ni na planini

oglasil ta ali oni vaščan, ta ali ona mlada, brhka vaščanka, ki se ji je muzal ves čas mladi pastir, gledal z visokega grebena za njo in ji prepeval najlepše pesmi, ko se je vračala in stopala po strmini proti dolini. Pastir je vedel, da je njegova ljubezen zaman, ker sega previsoko; a kljub temu se je plazil po vratolomnem skalovju in trgal najlepše planike, da jih v jeseni podari nji, ki ne bo nikoli njegova, a bo vsaj vedela, da je vse poletje mislil nanjo.

Tri tedne so se mudili pastirji z živino na soški strani pod Prisojnikom. Planjave so bile kolikor toliko popasene, zato so se preselili na drugo stran vršiške višave, na Veliko planino, razprostirajočo se pod Mojstrovkinim čokom. Ta planina je bila še lepše urejena nego Prisojnikova; na nji je bilo mnogo več življenja. Saj je skoraj mimo nje vodila pot dol v Trento; a na poti je bilo vedno dosti Bovčanov; ti so hodili na kranjsko stran s svojim sirom, ki so ga cenili daleč naokoli. Bovčani so se ustavljali na Veliki planini, kjer so počivali in pokramljali s spravnikom in pastirji; potem so odhajali, zamišljeni vase in v svojo revščino.

Tem visokim, skalnatim obronkom okrog Mojstrovke in Travnika je bilo zaupano vse premoženje vasi, ležečih v varni dolini, zaupan obstoj toliko ljudi, odvisen od te živine, ki se je pasla pod božjim varstvom po nevarnih strminah. A človek je bil bober in je zaupal naravi, ki jo je ljubil in poznal.

Prišel je sveti Jernej in je poklical gospodarje in njihove sinove na Veliko planino. Vrhovi gorá so se bili v deževnih dneh že pokrili z novim snegom, hlad je pritiskal na živino in pastirje. Gospodarji so pomagali zganjati živino, da se je zbrala na Veliki planini. Gnali so jo navzdol proti Klinu in po ozki Pišniški soteski proti dolini. Na pašniku kraj vasi je bila zopet zbrana vsa čreda, kakor pri odhodu na planine. Vsa vas je prihitela semkaj. Živini so na vrat obesili vse zvonce, kar so jih imeli, najdebelejše in največje. Okrasili so pastirje s cvetjem, prav posebno še spravnika. Tako okrašeni pastirji so bili kaj čudne postave; vso pašno sezono se niso obrili, ne počesali, ne preoblekli perila; kar je bilo starejših, se vse mesece niso niti enkrat umili! Bili so živo nasprotje živini, ki je stala poleg njih snažna, lepo oprana od silnih gorskih nalivov in lepo rejena.

Sprevod živine in pastirjev, spremljan od vsega prebivalstva, je krenil v vas, kjer je zavladovalo pravo vrvenje in veselje. Živina je zvonila, mukala, meketala in beketalá; vaščani so se prerivali med njo, držeč se svojega živinčeta, klicali, vabili, zganjali, dokler ni noč napravila konca gonji in vrišču. Drugi dan sta se spravnik in njegov pomočnik pošteno umila, se oblekla v praznično obleko in šla k župniku. Prinesla sta mu v dar najlepše tri hlebe sira in ga poprosila, naj opravi v cerkvi zahvalno molitev, da se je živina srečno vrnila s planin. Te molitve se je udeležila vsa vas in je pač molila iskreno, kakor noben drug dan v letu. —

Turisti in izletniki, ki hodijo v poletnih dneh po tistih vršiških samotah, danes niti ne slutijo, da so bile te samote nekoč žive in da so živele življenje, ki je bilo sijajnejše in zanimivejše kakor tisto, ki ga dandanes ustvarja tako zvani tujski promet. Tod so bili solncu in ljudem odkriti živi zakladi, ki so tmeli veliko več gmotné in duševne vrednosti nego sedanji, ki jih ljudstvu mimogrede kuje tujski promet. Ti živi zakladi so izginili; tu pa tam naletiš sredi gorske divjine na razvaline, ki pričajo, da je nekoč živela ta divjina, živela pristno, prirodno življenje, ki danes zamira celo v pesmih in pripovedkah. Življenje se je umaknilo smrtnemu miru, ki se je razpredel po vsej kotlini

med Prisojnikom in Mojstrovko; tega miru ne morejo oživiti vriski turistov, ki nevede stopajo po ogromnem grobu, razpetem od stene do stene. Človeški glas zamre nad samotnimi, nevidnimi grobovi.

A dolina pod nemimi, z belimi venci ovitimi gorami se je izvila iz tisočletnega blaženega pokoja in se je predala umetnemu življenju sodobne kulture. Preteklost je legla v že davno prerasle grobove in zaradi nje se človeku srce niti ne zgane. Novi rod je zaverovan v bodočnost, prepričan, da iz trhle, preperete preteklosti ne more črpati dobička za sebe in za bodočnost. Moderno urejeno letovišče ne vpraša po pomenu, ki ga je imelo v preteklosti borno znamenje, stoječe v samoti in kažoče z nemim prstom na pokopane dni. Sodobno življenje gre trdo in neizprosno svojo pot naprej in človeku ne pusti niti časa, da bi razmišljal, katero življenje je donášalo večjo — pravo? — srečo: Današnje? Ali preteklo, ki je strohnelo v grobu?

Zamišljen stoji planinec na razpotju dveh dob...

Obzor in društvene vesti

Karlo Tarter:

Novi prvi vzponi v Julijskih in Savinjskih Alpah v letu 1937/38.

(Do 21. julija 1938.)

Pri označbi vzponov sem se držal sledečih pravil:

1.) Pri označbi težavnostne stopnje sledim predlogu avtorja R. Schinko: »Über Einzelstellung und Fahrtenwertung« (Der Bergsteiger 1935/1936, str. 700). — Najprej označim: a) Posamezna kočljiva mesta (Schlüsselstelle); to so najtežja mesta v steni. Nato b) Povprečne težave, pri čemer odštejem a) in najlažja mesta. Na ta način dobi plezalec pregledno sliko o težavnosti v steni. Prejšnja označba ga je lahko zavedla v precenjevanje, ker se je zaradi nekaterih mest označila vsa stena z mnogo višjo stopnjo težavnosti, kakor to v resnici ustreza.

2.) Sledim splošno rabljeni dr. Welzenbachovi razpredelnici težavnostne stopnje:

I. lahko; II. srednje-zmerno težavno; III. težavno; IV. zelo težavno; V. izredno težavno; VI. skrajno težavno; (VII. nadvse skrajno težavno).

Julijske Alpe.

a) *Novi prvi vzponi.*

1. Jugozapadna stena Spodnjega Rokava (2500 m), spodnja $\frac{3}{4}$. Janez Brojan, Maks Dimnik, Franc Globočnik. 30. maja 1937. Vstop iz Vrat, sestop po Kališču v skalaško zavetišče II. Zapadno kamenje. (—; III.)

2. Severovzhodni raz Stenarja (2501 m). Drago Korenini, Janez Brojan, Franc Globočnik in Maks Dimnik. 13. junija 1937, 5h. (—; III.)

3. Severovzhodna stena Kukove Špice (2417 m). Jože Čop, dr. Miha Potočnik, Drago Korenini. 27. junija 1937, 8h. (—; IV.)

4. Severozapadna stena Kukove Špice. Uroš Župančič, Leo Baebler. Junija 1937, viš. stene 200 m, 1h. (—; III.)

5. Severozapadna stena Špika (2472 m). Nova smer ob desnem robu. Cene Malovrh in Beno Anderwald. 24. jul. 1937, 8h. (Več IV. in V. mest; III.)

6. Severovzhodna stena Zadnjega Prisojnika (2392 m). Nova smer v desnem delu. Uroš Župančič, Leo Baebler. 28. avgusta 1937, 800 m, 6h. (—; III.)

7. Severovzhodna stena Zadnjega Prisojnika. Nova smer. Uroš Župančič in Dušan Klepec. 10. oktobra 1937, viš. stene 800 m, 6h. (—; IV.)